

Національний університет
водного господарства та
природокористування

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут права
Кафедра спеціальних юридичних дисциплін

07-01-105M

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи

з освітньої компоненти

**«Захист прав людини і основоположних свобод в
Європейському Суді з прав людини»**

для здобувачів вищої освіти ступеня «доктор філософії»
галузь знань 08 – Право,
спеціальність 081 – Право
денної та заочної форми навчання

Рекомендовано науково-методичною
радою з якості навчально-наукового
інституту права
Протокол № 11 від 29.06.2022 р.

Рівне – 2022

Методичні вказівки до практичних завдань та самостійної роботи з освітньої компоненти «Захист прав людини і основоположних свобод в Європейському Суді з прав людини» для здобувачів вищої освіти ступеня «доктор філософії» за освітньо-науковою програмою Право спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право денної та заочної форми навчання [Електронне видання] / Міщук І. В. – Рівне : НУВГП, 2022. – 20 с.

Укладач: Міщук І. В., к.ю.н., професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін.

Відповідальний за випуск: Кафарський В. І., д.ю.н., професор, завідувач кафедри спеціальних юридичних дисциплін.

Керівник освітньої програми:

Цимбалюк В. І. – к.ю.н., професор, професор кафедри спеціальних юридичних дисциплін, директор навчально-наукового інституту права.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

ЗМІСТ

1. Загальні положення вивчення освітньої компоненти	4
2. Тематика практичних занять	7
3. Критерії та шкала оцінювання	8
4. Плани практичних занять	9
5. Самостійна робота здобувачів освіти	15
6. Академічна доброчесність	16
7. Рекомендована література	18

Національний університет
водного господарства
та природокористування

1. Загальні положення вивчення освітньої компоненти

Освітня компонента *«Захист прав людини і основоположних свобод в Європейському Суді з прав людини»* є актуальною в розрізі підвищеної уваги до прав і свобод людини в сучасному суспільстві. Європейський суд з захисту прав людини є тою інституцією, яка дає можливість людині здійснити її захист на міжнародному рівні, вичерпавши всі можливі способи захисту в національному судочинстві.

Викладання дисципліни *«Захист прав людини і основоположних свобод в Європейському Суді з прав людини»* передбачає загальну і спеціальну мету:

Загальна мета: Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної, у тому числі дослідницько-наукової діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань професійної практики про сучасні проблеми захисту прав і свобод людини; ознайомити здобувачів освіти з основами теорії та практики захисту прав людини, функціонування систем і механізмів захисту прав людини в Європейському суду, а також сформувати у них вміння працювати з міжнародно-правовими джерелами, їх аналізу і тлумачення.

Спеціальна мета: формувати у здобувачів освіти теоретично і емпірично обґрунтованих уявлень про актуальні питання захисту прав та і свобод людини.

Цілями дисципліни є: ознайомитися з основними процедурами захисту прав людини в Європейському суді з захисту прав людини; вивчити практику застосування результатів справ розглянутих ЄСЗПЛ, професійно тлумачити нормативний зміст і юридичну природу основних міжнародно-правових актів з питань захисту прав людини; вміти готувати, оформляти звернення до ЄСЗПЛ.

Після вивчення освітньої компоненти здобувачі повинні отримати компетентності:

Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної, у тому числі дослідницько-наукової діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

Креативність, здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Здатність до критичного аналізу та оцінювання сучасних наукових досягнень при вирішенні дослідницьких і практичних завдань, в тому числі в міждисциплінарних областях.

Здатність виявляти, отримувати й аналізувати інформацію з різних джерел, організовувати та керувати інформацією, презентувати результати своїх досліджень.

Вміння знаходити та аналізувати інформацію щодо сучасного стану і тенденцій розвитку світової і української юриспруденції, робити висновки на основі одержаних досліджень, застосовувати їх у науковій та практичній сфері.

Здатність брати участь у критичному діалозі, наукових дискусіях на міжнародному рівні, відстоювати свою власну позицію щодо впровадження у виробництво результатів дисертаційного дослідження.

Здатність кваліфіковано застосовувати нормативно-правові акти при написанні експертних заявок, проектних заявок, проєктів аргументаційної позиції суду, звернень, меморандумів, юридичних висновків в різних сферах практичної діяльності.

Здатність об'єктивно і критично аналізувати інформацію про інститут захисту прав людини, займати самостійну позицію у питаннях теоретичного та практичного характеру, що стосуються інституту прав людини.

Формувати активну правову позицію в ситуаціях, пов'язаних з конкретними випадками порушення прав

людини чи виникнення такої загрози; здатності до вчинення адекватних правових дій; застосовувати альтернативні способи захисту громадянських прав на практиці. Здатність здійснювати професійну діяльність в установах, діяльність яких пов'язана з прогресивним розвитком українського законодавства; проводити глибокий історичний і правовий аналіз європейських та світових інтеграційних процесів, учасником яких є Україна.

Програмні результати навчання:

Уміти проводити критичний аналіз, оцінку і синтез нових наукових положень та ідей.

Ініціювати, організовувати та проводити комплексні дослідження у науково-дослідницькій та інноваційній діяльності.

Формулювати наукову проблему з огляду на ціннісні орієнтири сучасного суспільства та стан її наукової розробки, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, які мають розширювати і поглиблювати стан наукових досліджень у сфері права.

Аналізувати наукові праці, виявляючи дискусійні та малодосліджені питання, здійснювати моніторинг наукових джерел інформації стосовно проблеми, яка досліджується встановлювати їх інформаційну цінність шляхом порівняльного аналізу з іншими джерелами

Використовувати сучасні інформаційні та комунікативні технології при спілкуванні, обміні інформацією, зборі, аналізі, обробці, інтерпретації джерел.

Вміти працювати з різними джерелами, здійснювати, обробляти, аналізувати та систематизувати отриману інформацію. Розуміння наукових статей у сфері обраної спеціальності. Вміння та навички працювати з сучасними бібліографічними і реферативними базами даних, а також наукометричними платформами, такими як Web of Science, Scopus та ін. Наукову літературу щодо сучасного стану та

тенденцій розвитку світової і вітчизняної юридичної науки. Вміння та навички проводити критичний аналіз різних інформаційних джерел, наукової літератури, досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів. Вміння та навички відслідковувати найновіші досягнення в галузі права та знаходити наукові джерела, що мають відношення до сфери наукових інтересів здобувача. Знання, розуміння, вміння та навички використання правил цитування та посилання на використані джерела, правил оформлення бібліографічного списку. Знання та розуміння змісту і порядку розрахунку основних кількісних наукометричних показників ефективності наукової діяльності (індекс цитування, індекс Хірша (h-індекс), імпакт-фактор). Вміння та навички аналізувати інформаційні джерела, виявляти протиріччя і не вирішенні раніше проблеми або їх частини, формулювати робочі гіпотези.

Знати національне та європейське законодавство, зміст правового регулювання у різних галузях фахового спрямування та різних сферах діяльності;

Здатність збирати, аналізувати, систематизувати законодавство, що складає нормативну базу наукового дослідження, виявляти прогалини, суперечності та інші його недоліки, формулювати власні пропозиції, спрямовані на їх подолання.

2 Тематика практичних занять

№ з/п	Назва теми
1	Загальні положення про права людини
2	Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: загальна характеристика
3	Європейський суд з прав людини : загальна характеристика

4	Процедура розгляду справ в Європейському суді з прав людини та порядок виконання його рішень
5	Застосування практики ЄСПЛ у національній судовій практиці
6	Міжнародні системи захисту прав людини
7	Основні права та свободи, які можуть захищатися у ЄСПЛ

3. Критерії та шкала оцінювання

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача освіти при оцінюванні результатів поточного контролю з навчальної дисципліни є:

- повнота і вчасність виконання всіх видів навчальної роботи, передбачених силябусом освітньої компоненти;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом освітньої компоненти, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставленні питання (чіткість, логічність, лаконічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних занять;
- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів.

Оцінювання результатів поточного контролю проводиться у розрахунку від 0 до 60 балів. Основними методами оцінювання є:

- аналіз усних відповідей;
- виконання практичних завдань.

Оцінювання виконання завдань здійснюється за такими критеріями (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленими до цілого числа):

0% - завдання не виконано;

40% - завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало;

60% - завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки, судження студента не достатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог;

80% - завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки несистемного характеру;

100% - завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

За вчасне та якісне виконання завдань, студент отримує такі **обов'язкові** бали:

49 балів за усні та письмові завдання;

11 балів за індивідуально-дослідне завдання;

20 балів – модуль 1;

20 балів – модуль 2.

Усього 100 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Кількість набраних балів студентом	Оцінка за національною шкалою
90-100 балів	Відмінно
82-89 балів	Добре
74-81 балів	
64-73 балів	Задовільно
60-63 балів	
35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання
1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу

4. Плани практичних завдань

Тема 1. Загальні положення про права людини

План заняття

1. Теоретико-правова характеристика основних прав і

свобод людини і громадянина: природа та сутність прав людини, класифікація прав людини, універсальність прав людини., покоління прав людини.

2. Конституція України як основне джерело застосування прав людини.
3. Міжнародні джерела правового регулювання прав людини.
4. Характеристика Загальної декларації з прав людини.
5. Українське законодавство про права людини.

Питання для самоконтролю:

1. Характеристика природних та позитивних прав людини.
2. Права дитини. Аналіз Конвенції про права дитини.
3. Що вплинуло на появу прав та свобод людини і громадянина?
4. Міжнародно-правові питання участі України в міжнародних організаціях.
5. Діяльність міжнародних організацій та їх правовий статус: Ліга націй, ООН

Тема 2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: загальна характеристика

План заняття

1. Роль і значення (Європейської) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини для правової системи України
2. Аналіз структури Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
3. Характеристика основних прав, які захищаються Конвенцією.
4. Основні заборони Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.
5. Характеристика принципів тлумачення Конвенції про захист прав і основоположних свобод.

6. Характеристика Протоколів до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризувати значення (Європейської) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та практики Європейського суду з прав людини для правової системи України

2. Який принцип є важливим у практиці уповноважених органів, обов'язок яких реалізація відповідних норм права на національному рівні?

3. Яке право має найвищу цінність для людини і є передумовою всіх інших прав?

4. В якому році Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод?

5. Імплементация Конвенції в національний правопорядок: загальна характеристика.

6. Місце Конвенції у правовій системі України.

Тема 3. Європейський суд з прав людини : загальна характеристика

План заняття

1. Підстави утворення та роль Європейського Суду з прав людини в системі забезпечення дотримання прав людини на регіональному рівні.

2. Характер діяльності та юрисдикція Європейського Суду з прав людини.

3. Порядок функціонування та структура Європейського Суду з прав людини.

4. Зміст реформування Європейського суду з прав людини.

5. Порядок обрання судді до ЄСПЛ від України.

Питання для самоконтролю:

1. Роль та значення Європейського Суду з прав людини ?

2. Історія створення ЄСПЛ.
3. Функціональний склад Європейського суду з прав людини.
4. Компетенція суддів, які засідають одноособово, комітетів із трьох суддів, палати із семи суддів та Великої палати.
5. Статусу судді ЄСПЛ.

Тема 4. Процедура розгляду справ в Європейському суді з прав людини та порядок виконання його рішень

План заняття

1. Підстави звернення до Європейського суду з прав людини.
2. Форма та порядок подання скарги до Європейського суду з прав людини.
3. Суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини.
4. Зміст заяви до Європейського суду з прав людини.
5. Конфіденційність інформації, надісланої до Європейського суду з прав людини.
6. Підстави та зміст реформування Європейського суду з прав людини

Питання для самоконтролю:

1. Яким є порядок розгляду справи в Європейському суді з прав людини ?
2. Право на звернення до суду та вимоги до змісту індивідуальної заяви (формуляр заяви, мова провадження).
3. Умови прийнятності індивідуальних заяв до розгляду в суді. Юрисдикційні критерії прийнятності індивідуальної заяви до Європейського суду з прав людини.
4. Вичерпання всіх національних засобів захисту (питання їх доступності та ефективності) та дотримання «шестимісячного строку» як процесуальні умови

прийнятності індивідуальної заяви до Європейського суду з прав людини.

5. Розгляд заяви по суті та ухвалення рішення у справі. Види рішень Європейського суду з прав людини.

Тема 5. Застосування практики ЄСПЛ у національній судовій практиці

План заняття

1. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини з боку Комітету Міністрів Ради Європи відповідно до ст. 46 Конвенції.

2. Національна процедура виконання рішень Європейського суду з прав людини. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. Заходи загального та індивідуального характеру, що вживаються на виконання рішення Європейського суду з прав людини.

3. Основні проблеми застосування практики Європейського суду з прав людини.

4. Повноваження Уповноваженого у процесі виконання рішень ЄСПЛ.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні проблеми застосування практики ЄСПЛ?
2. Назвіть загальні критерії застосування практики ЄСПЛ?
3. Аналіз виконання рішень ЄСПЛ в Україні.
4. Що являє собою угода про асоціацію?

Тема 6. Міжнародні системи захисту прав людини

1. Арабська система захисту.
2. Європейська система захисту.
3. Американська система захисту.
4. Африканська система захисту.
5. ОБСЄ
6. НАТО

Питання для самоконтролю:

1. Регіональні правозахисні міжнародні організації
2. Американська декларація прав і обов'язків. Її можна вважати першим у світі міжнародним документом.
3. Міжамериканська конвенція з прав людини.
4. Африканська хартія прав людини і народів.
5. Африканська комісія з прав людини і народів.
6. Рада Європи як міждержавна (міжурядова) регіональна організація.
7. ПАРЄ.
8. ОБСЄ (Організація з безпеки і співробітництва в Європі).
9. НАТО (Організація Північноатлантичного договору).

Тема 7. Основні права та свободи , які можуть захищатися у ЄСПЛ

План заняття

1. Право на життя та заборону катування.
2. Заборона рабства і примусової праці.
3. Право на свободу та особисту недоторканність.
4. Право на справедливий суд .
5. Право на повагу до особистого й сімейного життя.
6. Свобода думки, совісті і релігії.
7. Свобода зібрань та об'єднання .
8. Свобода віросповідання та свобода вираження поглядів.
9. Право на шлюб.

10. Право на ефективний засіб правового захисту.
11. Заборона дискримінації.

Питання для самоконтролю:

1. Яке право має найвищу цінність для людини і є передумовою всіх інших прав?
2. Якою статтею регулюється право на свободу і особисту недоторканість?
3. Які справи від України в ЄСПЛ переважають?

5. Самостійна робота здобувачів освіти

Самостійна робота є однією із складових навчального процесу, на яку припадає значний обсяг навчального часу. При цьому здобувач освіти є активним учасником навчального процесу, набуває навичок самоорганізації, самостійного пошуку інформації, прийняття рішень. Правильна організація самостійної роботи дозволяє максимально індивідуалізувати навчання, підвищити ефективність навчального процесу в цілому.

Самостійна робота є важливим засобом засвоєння слухачами навчального матеріалу. Вона передбачає опрацювання наукових праць, підручників, навчальних і методичних посібників, вивчення та ознайомлення з положеннями законодавчих та нормативних актів.

Формами самостійної роботи здобувачів освіти є:

- доопрацювання матеріалів лекцій та опрацювання літератури, що пропонується до вивчення по темах навчальної дисципліни;
- підготовка до практичних (семінарських занять), виконання завдань по темах практичних занять;
- підготовка письмових відповідей на питання для самопідготовки;
- робота в інформаційних мережах;
- вибір теми, складання плану та написання наукової роботи.

Професійному розвитку здобувачів сприяє самостійне виконання творчих та практичних завдань, різноманітні форми пошукової, дослідної роботи.

Індивідуальні дослідницькі завдання виконуються здобувачами залежно від специфіки його наукового дослідження у вигляді аналітичного огляду наукових публікацій, есе, виконання аналітичних, творчих завдань тощо.

Тематика індивідуальних завдань узгоджується з викладачем. Аналітичний (критичний) огляд літературних джерел передбачає висвітлення аспірантом змісту, основних положень та тенденцій наукових досліджень, а також власні висновки в межах окремого аспекту тематики дисципліни або його наукового дослідження.

Для підвищення наукового рівня здобувачів важливе значення має їх участь у наукових конференціях, олімпіадах та конкурсах, активна участь у яких здобувач може зараховуватися як виконання індивідуального завдання.

Есе (доповідь) – є найпоширенішим видом самостійної письмової роботи, що дає змогу ґрунтовно опрацювати обрану науково-прикладну проблему. У процесі написання та захисту есе аспірант набуває знань, умінь та навичок роботи з різними інформаційними джерелами й формує основу для підготовки дисертаційної роботи. Тему есе аспіранти обирають довільно, при цьому рекомендується попередньо узгоджувати тему та зміст есе (доповіді) з викладачем. Обсяг есе не повинен перевищувати 15 сторінок машинописного тексту. Формат представлення результатів дослідження: презентація в MS Power Point та у звичайному текстовому форматі MS Word. Оформлення роботи здійснюється згідно з вимогами до звітів про науково-дослідні роботи, встановленими Державними стандартами України ДСТУ 3008- 2105 і ДСТУ 7.1:2006 та з урахуванням інших офіційних відомчих рекомендацій.

6. Академічна доброчесність

Організація всіх видів навчальної діяльності в межах курсу проводиться згідно Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті водного господарства та природокористування <http://ep3.nuwm.edu.ua/4088/>.

У випадках виявлення плагіату при виконанні завдання, здобувач не отримує бали і повинен виконати завдання повторно, згідно Положення про виявлення та запобігання академічного плагіату в Національному університеті водного господарства та природокористування (нова редакція) <http://ep3.nuwm.edu.ua/10325/>.

Здобувачі ВО повинні дотримуватися Кодексу честі студентів НУВГП, а викладач Кодексу честі наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників Національного університету водного господарства та природокористування.

Більше матеріалів щодо дотримання принципів академічної доброчесності: - сайт Національного агентства забезпечення якості вищої освіти <https://naqa.gov.ua/>. - сторінка НУВГП “Якість освіти” <http://nuwm.edu.ua/sp>.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження, та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства;

- самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів, як нових наукових результатів; - фабрикація– вигадкування даних чи фактів, що використовуються в наукових дослідженнях аспіранта;

- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються наукових досліджень;

- списування – використання письмових робіт із зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

- обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітньої процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування.

7. Рекомендована література

1. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 08.05.22).
2. Загальна декларація прав людини. ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. Офіційний вісник України. 2018 р., № 93, С. 89.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 08.05.22)
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 08.05.22)
5. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві: міжнародно-правові механізми захисту : підручник для вузів. К., 2010. 510 с.
6. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник / І. А. Шуміло. Київ : ФОП Голембовська О. О. 2018. 168 с.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Резолюція 2200А Генеральної Асамблеї ООН. 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 08.05.2022)
8. Орлова О. О., Бургай К. Р. Практика європейського суду з прав людини в контексті європейського розвитку українського суспільства. *Українське суспільство в контексті правових побудов*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 квіт. 2019 р.). Дніпро : Дніпропетровський держ. ун-т внутр справ, 2019. С. 34–37.

9. Офіційний веб портал судової влади в Україні. URL:
<http://www.court.gov.ua/vscourt>
10. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. URL:
<http://www.scourt.gov.ua>
11. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL:
<http://www.portal.rada.gov.ua>
12. Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України.
URL: <http://www.kmu.gov.ua>
13. Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ
України. URL: <http://www.mvs.gov.ua>
14. Про виконання рішень та застосування практики
Європейського суду з прав людини: закон України від
23.02.2006р. №3477-VI. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата
звернення 08.05.22).
15. Про виконання рішень та застосування практики
Європейського суду з прав людини: закон України від
23.02.2006р. №3477-VI. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата
звернення 08.05.22)
16. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і
основоположних свобод 1950 року, Першого
протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції :
закон України від 17.07.1997 року. URL:
[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-
%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text) (дата звернення 08.05.22)
17. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і
основоположних свобод 1950 року, Першого
протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції :
закон України від 17.07.1997 року . URL:
[https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-
%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text) (дата звернення 08.05.22).
18. Фоміна Л. О., Сироїд Т. Л. Міжнародний захист прав
людини : навч. посіб. Харків : Право, 2019. 310 с.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

19. Clapham, A. Human Rights: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2017. 3 193 p
20. Donnelly, J. Universal Human Rights in Theory and Practice / 2d ed.; Ithaca, New York : Cornell University Press, 2017. 290 p.
21. Офіційний веб-сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>.

Національний університет
водного господарства
та природокористування